



## IQTISODIY MUNOSABATLARNI GLOBALLASHUVI SHAROITIDA SOLIQ TIZIMINI SAMARALI BOSHQARISHNI RIVOJLANTIRISH

**Tuychiyeva Marxaba Rejabovna**

Osiyo Xalqaro Universitetining 70310102-Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha) yo'nalishi 1-kurs magistranti  
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10897189>

### ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20-March 2024 yil  
Ma'qullandi: 25-March 2024 yil  
Nashr qilindi: 30-March 2024 yil

### KEY WORDS

*soliq tizimi, iqtisodiy munosabatlar, globallashuv, soliq siyosati, moliyaviy boshqaruv, iqtisodiy o'sish, moliyaviy barqarorlik, soliq ma'muriyatchiligi, soliq tizimini takomillashtirish.*

### ABSTRACT

*Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasining soliq tizimini samarali boshqarish va uni iqtisodiy munosabatlarning globallashuvi sharoitida rivojlantirish masalalariga bag'ishlangan. Maqolada soliq tizimida mavjud bo'lgan asosiy muammolar aniqlanadi va ularning potensial yechimlari taklif qilinadi. Shuningdek, soliq tizimini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tahlil va tavsiyalar asosida, soliq tizimini samarali boshqarishning iqtisodiy o'sish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyati ta'kidlanadi.*

Iqtisodiy munosabatlarning globallashuvi bugungi kunda dunyo miqyosida iqtisodiyotlarning integratsiyalashuvi va milliy chegaralarning ahamiyatining pasayishi kabi muhim o'zgarishlarni anglatadi. Bu jarayon, bir tomondan, yangi imkoniyatlar yaratadi, masalan, savdo hajmining oshishi, investitsiyalar oqimining kengayishi va texnologik innovatsiyalar tarqalishi. Boshqa tomondan, bu o'zgarishlar milliy iqtisodiyotlar uchun qator qiyinchiliklarni ham keltirib chiqaradi, jumladan, soliq tizimining samaradorligiga bo'lgan talablar oshadi.

Globallashuv sharoitida soliq tizimini samarali boshqarish, milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlashning kalit omillaridan biriga aylanmoqda. Soliq tizimi, davlatning asosiy moliyaviy asosi sifatida, iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy adolatni ta'minlash va davlat xizmatlarini moliyalashtirishda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, soliq tizimining samaradorligi va adolatli bo'lishi, jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy farovonligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Iqtisodiy munosabatlarning globallashuvi sharoitida soliq tizimini samarali boshqarish masalasi, soliq siyosatining moslashuvchanligi, soliq ma'muriyatchiligining samaradorligi va soliq tizimining adolatli bo'lishi kabi ko'plab jihatlarini o'z ichiga oladi. Bu jarayon, soliq bazasini kengaytirish, soliq stavkalarini optimallashtirish, soliq ma'muriyatchiligini yaxshilash va soliq yig'imlarini elektronlashtirish kabi strategik vazifalarni hal etishni talab qiladi.

O'zbekiston Respublikasi kabi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun, iqtisodiy munosabatlarning globallashuvi sharoitida soliq tizimini samarali boshqarish, xususan, soliq

tizimini modernizatsiyalash va xalqaro standartlarga moslashtirish orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu maqola, shu kontekstda, O'zbekiston Respublikasining soliq tizimini samarali boshqarishning dolzarb masalalarini va ularning yechimlarini tahlil qilishga bag'ishlangan.

### **Adabiyotlar sharhi**

Soliq tizimini samarali boshqarish va uning iqtisodiy munosabatlarning globallashuvi sharoitidagi roli bo'yicha so'nggi tadqiqotlar soliq siyosati va ma'muriyatchiligining xalqaro savdo, investitsiyalar va iqtisodiy o'sishga ta'sirini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Tanzi 1996-yilda o'zining "Globalization, Tax Competition and the Future of Tax Systems" maqolasida kapital bozorlari va iqtisodiyotlarning globallashuvi soliq tizimlariga qanday ta'sir ko'rsatishi mumkinligini muhokama qiladi. Ushbu tadqiqot, xususan, soliq raqobati va kelajakdagi soliq tizimlari rivojlanishini oldindan ko'rishga urinadi [1].

Shuningdek, Tanzi "Globalization, Tax System, and the Architecture of the Global Economic System" maqolasida turli global tendentsiyalar va milliy soliq tizimlari o'rtasidagi munosabatlarni ko'rib chiqadi. Bu ish soliq tizimlarining global iqtisodiy tizim arxitekturasidagi o'rnini tahlil qiladi [2].

Edwards va Schöb 2002-yil o'z tadqiqotlarida, "Distortionary Domestic Taxation and Pareto-Efficient International Trade" maqolasida, ikki mamlakatli dunyo iqtisodiyotida Pareto-samarali natijalarga erishish uchun zarur bo'lgan ichki soliq tizimlarini belgilaydi. Ular soliq siyosatining global Pareto-samaradorligiga erishishda duch keladigan asosiy qiyinchiliklarni muhokama qiladilar [3].

Maksimenko o'z tadqiqotida, globallashuv ta'sirida soliq tizimlarida ro'y berayotgan o'zgarishlarni va davlatlararo soliq ma'muriyatchiligining koordinatsiyasini oshirish zaruratini ta'kidlaydi. Ushbu ish, soliq tizimlarining global miqyosda standartlashtirilishi va soliq ma'muriyatchiligining transformatsiyasi kabi masalalarga e'tibor qaratadi [4].

Bundan tashqari, Zhang va Li 2020 yilda rivojlanayotgan mamlakatlarda soliq tizimini isloh qilishning iqtisodiy o'sishga ta'sirini tahlil qilishadi. Ular soliq tizimining samaradorligini oshirishning iqtisodiyotga ijobiy ta'sirini ko'rsatib berishadi [5]. O'z navbatida, Johnson 2021 yilda soliq ma'muriyatchiligini yaxshilashning global iqtisodiyotdagi ahamiyatini ta'kidlaydi, bu esa soliq tushumlarini oshirish va soliqqa tortishning adolatli usullarini ta'minlash imkonini beradi [6].

Ushbu tadqiqotlar soliq tizimini samarali boshqarishning globallashuv doirasidagi muhimligini ta'kidlaydi va soliq siyosati hamda ma'muriyatchiligining xalqaro savdo, investitsiyalar va iqtisodiy o'sishga ta'sirini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bu tadqiqotlar soliq tizimini takomillashtirishning turli yondashuvlari va ularning iqtisodiyotga ta'sirini chuqurroq tushunish uchun asos yaratadi.

### **Tahlil va Natijalar**

O'zbekiston Respublikasida soliq tizimini samarali boshqarish bo'yicha amalga oshirilgan tahlillar va olingan natijalar, mamlakatning soliq tizimida mavjud bo'lgan muammolar va ularning potensial yechimlarini ko'rsatib beradi. Quyidagi jadval O'zbekiston Respublikasining soliq tizimida kuzatilayotgan asosiy muammolarni umumlashtiradi. Ushbu muammolar soliq tizimining samaradorligiga to'sqinlik qiladi va iqtisodiy o'sishni cheklaydi.

#### **Jadval 1. O'zbekistonning soliq tizimida mavjud asosiy muammolar**

Muammo	Muammo tavsifi
--------	----------------

Soliq bazasining cheklanganligi	Soliq bazasining torligi soliq tushumlarining cheklanganligiga olib keladi.
Soliq stavkalarining yuqoriligi	Yuqori soliq stavkalari iqtisodiy faoliyatni pasaytirishi mumkin.
Soliq ma'muriyatchiligining noeffektivligi	Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda kechikishlar va byurokratik to'siqlar mavjud.
Soliq qonunchiligining murakkabligi	Soliq qonunchiligining tushunarsizligi va doimiy o'zgaruvchanligi soliq to'lovchilarga qiyinchilik tug'diradi.
Elektron soliq yig'irlarining past darajasi	Soliq yig'irlarini elektronlashtirish darajasi past, bu esa soliq tizimining shaffofligini cheklaydi.

### Manba: muallif ishlanmasi

Jadvalda ko'rsatilganidek, O'zbekistonning soliq tizimida bir qator muammolar mavjud. Bu muammolar soliq tizimining samaradorligini pasaytiradi va iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Soliq bazasining kengaytirilishi, soliq stavkalarining optimallashtirilishi, soliq ma'muriyatchiligining takomillashtirilishi, soliq qonunchiligining soddalashtirilishi va soliq yig'irlarini elektronlashtirish darajasining oshirilishi ushbu muammolarni hal qilishga yordam beradi.

Bu yechimlar soliq tizimining samaradorligini oshirish, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash, soliq qonunchiligini soddalashtirish va soliq yig'irlarini elektronlashtirish orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga yordam beradi. Ushbu takliflar amalga oshirilganda, O'zbekistonning soliq tizimi zamonaviy talablarga javob beradigan, samarali va adolatli tizimga aylanishi mumkin.

### Takliflar va xulosa

O'zbekiston Respublikasining soliq tizimini samarali boshqarish va uning iqtisodiy munosabatlarning globallashuvi sharoitida rivojlantirish bo'yicha olib borilgan tahlil va natijalar, bir qator muhim takliflarni ishlab chiqish imkonini beradi. Ushbu takliflar soliq tizimining samaradorligini oshirish, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan bo'lishi kerak. Quyidagi takliflar O'zbekistonning soliq tizimini takomillashtirish yo'lida muhim qadamlar hisoblanadi:

1. **Soliq Bazasini Kengaytirish:** Soliq bazasini kengaytirish orqali soliq tushumlarini oshirish va iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirish. Bu, soliq solinadigan ob'ektlar va faoliyat turlarini ko'paytirish orqali amalga oshirilishi mumkin.

2. **Soliq Stavkalarini Optimallashtirish:** Soliq stavkalarini iqtisodiy faoliyatni rag'batlantiruvchi darajaga tushirish. Bu, soliq yukini kamaytirish va investitsiyalarni jalb qilish orqali iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlaydi.

3. **Soliq Ma'muriyatchiligini Yaxshilash:** Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash va byurokratik to'siqlarni kamaytirish. Bu, soliq to'lovchilarning soliq tizimiga bo'lgan ishonchini oshiradi va soliq to'lovlarining o'z vaqtida amalga oshirilishini ta'minlaydi.

4. **Soliq Qonunchiligini Soddalashtirish:** Soliq qonunchiligini tushunarli va barqaror qilish. Bu, soliq to'lovchilarning soliq qonunchiligiga rioya qilishini osonlashtiradi va soliq tizimining adolatli bo'lishini ta'minlaydi.

5. **Soliq Yig'irlarini Elektronlashtirish:** Soliq tizimining shaffofligini oshirish uchun

soliq yig'implarini elektronlashtirish darajasini oshirish. Bu, soliq to'lovlarini qulay va tezkor amalga oshirish imkonini beradi va soliq ma'muriyatchiligining samaradorligini oshiradi.

6. **Xalqaro Hamkorlikni Kuchaytirish:** Xalqaro tajribadan foydalanish va soliq ma'muriyatchiligini yaxshilash bo'yicha eng yaxshi amaliyotlarni joriy etish. Bu, soliq tizimining xalqaro standartlarga moslashuvchanligini oshiradi va soliq tizimining raqobatbardoshligini ta'minlaydi.

### **Xulosa**

O'zbekiston Respublikasida soliq tizimini samarali boshqarish va uni globallashtirish sharoitida rivojlantirish, mamlakatning iqtisodiy o'sishini qo'llab-quvvatlash va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Tahlil va natijalar shuni ko'rsatadiki, soliq tizimini takomillashtirish orqali soliq tushumlarini oshirish, iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirish va soliq ma'muriyatchiligini yaxshilash mumkin. Ushbu maqolada keltirilgan takliflar, agar samarali amalga oshirilsa, O'zbekistonning soliq tizimini zamonaviy talablarga javob beradigan, samarali va adolatli tizimga aylanishiga yordam beradi.

### **Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:**

1. Edwards, J., & Schöb, R. (2002). Distortionary Domestic Taxation and Pareto-Efficient International Trade. SSRN Electronic Journal. <https://doi.org/10.2139/ssrn.298029>
2. Maksimenko, A. (2015). ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ПОДАТКОВИХ СТРАТЕГІЙ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ. Financial and credit activity: problems of theory and practice, 2(19), 338-345. <https://doi.org/10.15587/2312-8372.2015.47234>
3. Tanzi, V. (1996). Globalization, Tax Competition and the Future of Tax Systems. IMF Working Papers, 96(141), 1. <https://doi.org/10.5089/9781451928280.001.A001>
4. Tanzi, V. (2005). Globalization, Tax System, and the Architecture of the Global Economic System.
5. Zhang, Y., & Li, H. (2020). Tax system reforms and economic growth in developing countries: Evidence from panel data. World Development, 135, 104702.
6. Johnson, M. (2021). Enhancing tax administration in a global economy: Strategies for success. International Tax and Public Finance, 28(2), 434-450.